

הנחת תפילין בכתב אשכנזי על ידי חייל ספרדי

סגן, הרב חיים ברנסון – רב בט"ר דותן

- א. פתיחה
- ב. הבדלים בצורת האותיות
- ג. הבדלים בסוגי הפרשיות
- ד. פרשיות התפילין
- ה. שיטת הט"ז
- ו. בירור שיטת הרא"ש
- ז. תפילין שיש ספק כאיזו שיטה נכתבו
- ח. סיכום

א. פתיחה

חייל המשרת אלוקיו ועמו בצבא ההגנה לישראל נתנאל ייקרא שמו, או שמא רפאל או אוריאל בין כך ובין כך, תפיליו שכח והרי הוא שואל: ישנו זוג, מונח לכל דורש, בארון אשר במקדש א-ל הלכל מבקש ה' הוא, או שמא מחולק רק לחלק משבי תבל שמא אשכנזי אני, והסופר – מבני פרס או בבל או שמא ותהי להיפך, ואני דואג ומתבהל פן לקרקפתא דלא מנח אחשב, בלא מזיד וצוהל ובהגיע עדי שאלתו, אמרתי לברר העניין החשוב והכולל לטפס בין הרים גדולים ובנככי ימים להיות צולל לשמוע מהמורים וללא מורה להבין ולהורות כיצד לנהוג יואל בן מלך זה אשר נזר אלוקיו על ראשו, ושמו נזכרתי – שמואל עיני נשאתי לשמים לבל אטעה ואכשל וזה החלי לעשות בעזרת צור באדם מושל.

ב. הבדלים בצורת האותיות

לשאלה זו שני חלקים: צורת האותיות וסוגי הפרשיות. בחלק הראשון לא נעסוק במאמר זה, ונביא בקצרה תורף דברי הגאון הרב עובדיה יוסף¹, שאין שינוי זה פוסל, בין לאשכנזים בכתב הספרדי ובין לספרדים בכתב האשכנזי, וכמו שכתב מרן החיד"א² בשם האר"י הקדוש שיש סתרי תורה בצורות אותיות האשכנזים והספרדים, וכן כתבו רבים וטובים, קיבצם

1 שו"ת יחוה דעת חלק ב, סימן ג, והניף ידו שנית בחלק ד, סימן ג.

2 לדוד אמת סימן יג.

כעמיר גורנה, כדרכו בקודש. ואף שכתב החיד"א³ בשם מהר"ם בן חביב ומהר"י מולכו לפסול כתב אשכנזי לספרדים, לא ברור הדבר שאכן יש לפסול כתב אשכנזי בזמננו, וייתכן שאילו היה רואה החיד"א דברי המעיל שמואל⁴ והנודע ביהודה⁵ לא היה פוסל. והחיד"א עצמו עלה לתורה בספר תורה אשכנזי⁶. ואף שהחזו"א כתב⁷ לגבי צורת האות צ', שהשינוי בכתיבתה בין האשכנזים לספרדים, לאחר שהראוהו תשובת החת"ס⁸ חזר בו והודה שאין לפסול. ואם כן למסקנה אין לפסול מצד שינוי בצורת האותיות.

ג. הבדלים בסוגי הפרשיות

בכתיבת הסת"ם ישנם שני סוגי פרשיות – פתוחות וסתומות. חלוקה זו מעכבת, ואם כתב פרשה מסוג אחד באופן השני, פסלו⁹. בהגדרת "פרשיות פתוחות" ו"סתומות" נחלקו הרמב"ם והרא"ש: לרמב"ם¹⁰, פרשה פתוחה מתחילה בתחילת השורה וסתומה מתחילה באמצעה.

הרמב"ם פירט אופנים שונים של פרשיות פתוחות וסתומות:

בפרשה פתוחה: א. כאשר בסוף השורה החותמת את הפרשה הקודמת יש רווח פנוי של תשע אותיות, תתחיל הפרשה הפתוחה בתחילת השורה הבאה. ב. כאשר אין מספיק רווח, תהיה שורה ריקה בין שתי הפרשיות.

בפרשה סתומה: א. כאשר בין פרשה לפרשה יש רווח פנוי של תשע אותיות, תתחיל הפרשה הסתומה באותה שורה, לאחר הרווח. ב. אם לא נותר מספיק מקום בסוף השורה, ישאיר מה שישאר עד סוף או שורה, וכן ישאיר רווח מועט בתחילת השורה הבאה לפני תחילת כתיבת השורה. ג. סיים את הפרשה הקודמת בסוף השורה, יניח בתחילת השורה הבאה רווח של תשע אותיות לפני תחילת הפרשה הבאה.

לרא"ש¹¹, "פרשה פתוחה" מוגדרת כך אם יש רווח של תשע אותיות בסוף השורה החותמת את הפרשה הקודמת, או לחלופין – כאשר לא נותר מספיק רווח בסוף השורה הקודמת – ישנו רווח כזה בתחילת השורה הפותחת אותה. "פרשה סתומה" היא פרשה שיש רווח של שלוש אותיות באמצע שורה בין סוף הפרשה הקודמת לתחילת אותה פרשה, ואם סיים פרשה בסוף

3 ברכי יוסף לו, ב.

4 סימן ב.

5 סימן פ.

6 מעגל טוב עמ' קנד.

7 אורח חיים הלכות תפילין ט, ו.

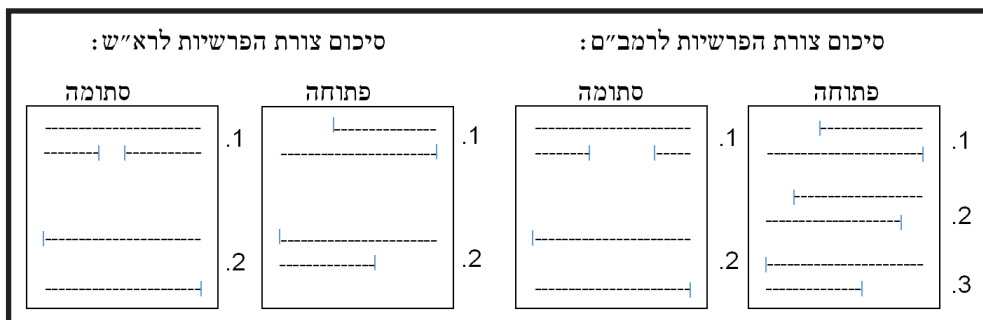
8 יורה דעה סימן רסו.

9 רמב"ם הלכות ספר תורה פרק ז הלכה יא.

10 שם פרק ח הלכות א-ב.

11 הלכות ס"ת סימן יג.

שורה, ישאיר שורה ריקה ויתחיל בתחילת השורה השלישית (כיוון שאין רווח פנוי בסוף שורה או בתחילת שורה, אין הפרשה "פתוחה", ושורת הרווח בין השורה החותמת לשורה הפותחת נחשבת כרווח באמצע שורה.

ד. פרשיות התפילין

בנוגע לפרשיות התפילין – 'קדש לי', 'והיה כי יביאך', 'שמע' ו'היה אם שמוע' – כתב הרמב"ם¹²:

"וצריך להיזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה – פסלן. ושלושת הפרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא 'והיה אם שמוע' – סתומה".

וכ"כ הרא"ש בסידור תיקון תפילין¹³: "ועושה כל הפרשיות פתוחות מלבד האחרונה". והיה טעמם שכך פרשיות אלו כתובות בתורה, ובהתאם לכך ייכתבו בתפילין.

אמנם העיטור¹⁴ סובר שלכתחילה יש לכתוב כל הפרשיות פתוחות, אף פרשת 'והיה אם שמוע', ודייק זאת מהגמרא¹⁵. והסברא בזה, שאף שבספר התורה פרשת 'והיה אם שמוע' סתומה, אין היא סתומה על ידי פרשת 'שמע', ומרחק רב ביניהן.

לסברת הרמב"ם והרא"ש, כאשר שינה פרשה פתוחה לסתומה ולהיפך – מפורש בלשון הרמב"ם שאם שינה פסל, ואילו הרא"ש לא התייחס לכך. אמנם המהר"ם פדואה¹⁶ הביא שהאורחות חיים¹⁷ מכשיר בדיעבד. והמהרש"ל כתב בתשובה¹⁸ לבאר כוונת הרמב"ם שאם

12 הלכות תפילין פרק ב הלכה ב.

13 בסמוך לאות קלה בדברי חמודות.

14 הלכות תפילין חלק ב' נו, ג.

15 מנחות לב, א.

16 סימן עז.

17 סימן כו.

18 סימן לז.

סתם פרשה פתוחה פסל בדיעבד, אמנם אם פתח את הפרשה הסתומה, פסל מהכשר התיקון כמצוותו, אולם כשר בדיעבד¹⁹.

נותר לברר כיצד יכתוב את הפרשיות, כך ששלוש הראשונות תהיינה פתוחות והרביעית תיסתם.

לגבי השלישייה הפותחת, כאשר יסיים כל פרשה ברווח של תשע אותיות ולאחר מכן יתחיל את הפרשה הבאה בראש שורה, ייחשבו כפתוחות לרמב"ם ולרא"ש. אמנם לגבי הרביעית ישנה בעיה הנובעת מההגדרות השונות של פרשה סתומה. גם זאת היה ניתן לפתור לו היה ניתן לכתוב את פרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" באותו עמוד, כי אז היו ניצבות זו אחרי זו באותה שורה בהפסק רווח של תשע אותיות ביניהן. אולם נפסק²⁰ שיש לכתוב כל פרשה בעמוד נפרד, ואם כן יוצא שלא נוכל לכלכל יחד דברי הרמב"ם והרא"ש. ונבאר מדוע:

לפי הרא"ש, כאשר לא ניתן לכתוב את סוף הפרשה הקודמת ואת תחילת הפרשה הבאה באותה שורה במרווח תשע אותיות, יש להניח שורה של רווח ולהתחיל בתחילת השורה השלישית, וכאשר מתחילים פרשה בתחילת שורה הרי היא נחשבת פתוחה לדעת הרמב"ם. מנגד, פרשה סתומה לרמב"ם היא כאשר מתחילים אותה באמצע שורה, ואם יניח בתחילת השורה הראשונה רווח לפני תחילת הפרשה הרביעית, תיחשב הפרשה פתוחה לשיטת הרא"ש²¹.

אם כן, כיצד יעשה? הכריע השו"ע וכתב²²:

"יעשה כל פרשיותיה פתוחות, חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה, שהיא 'והיה אם שמוע', שיעשנה סתומה. ואם שינה - פסול הג"ה: ויש מכשירין בכלם פתוחות, ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת 'והיה אם שמוע' בראש השטה כשאר הפרשיות. ולכן נהגו שפרשת 'קדש לי', 'והיה כי יביאך', ופרשת 'שמע' מתחילין בראש שיטה, ובסוף 'קדש לי' ובסוף 'והיה כי יביאך' מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ובסוף 'שמע' אין מניחים חלק כלל, ואם מניחים הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות. ופרשת 'והיה אם שמוע' מתחילים מאמצע

19 אע"פ דתירוח לשון הרמב"ם לפי המהרש"ל קשה, אף סברת הרמב"ם קשה, דמאי שנא מזוזה שאם פתח הסתומה כשר, שאין זה מקומה של 'והיה' בספר תורה, ה"נ תפילין! ותירוח הב"י (או"ח לב, לו ד"ה ויעשה) שכיוון שאם שינה בפרשות האחרות בתפילין פסול, ה"ה לשינה ב'והיה', קשה.

20 רמב"ם הלכות תפילין פרק ב הלכה ב.

21 בעיה זו קיימת בעיקר בפרשיות תפילין של יד הנכתבות באותו קלף, ובו יש להבדיל ולהפסיק ביניהן, אך פרשיות תפילין של ראש נכתבות כל אחת בראש קלף בפני עצמו, ושם אין "פרשיות פתוחות" ו"סתומות" (עיינ מ"ב סימן לב ס"ק קנה).

22 אורח חיים סימן לב סעיף לו.

שיטה עליונה, ומניח לפניו חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ונמצא ששלושה פרשיות הם פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש, ופרשה אחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם".

וביאר בבית יוסף²³, שאף שלרא"ש יוצא שפרשה רביעית פתוחה, אין צריך לעשות שני זוגות תפילין, ובהא סמכין על שיטת העיטור הסובר שכל הארבע צריכות להיות פתוחות. אם כן יוצא שלשיטת השו"ע שלוש הפרשיות הראשונות פתוחות (בין לרמב"ם ובין לרא"ש), ופרשת 'והיה אם שמוע' סתומה (ונכתבת בצורה שסתומה רק לשיטת הרמב"ם). לרמ"א, גם אם כתב פרשת 'והיה אם שמוע' פתוחה, כשר, ונהגו לכתוב כך לכתחילה (ולשיטת השו"ע, תפילין שנכתבו כשיטת הרמ"א פסולות).

ה. שיטת הט"ז

הט"ז²⁴ הביא פתרון לצאת ידי שיטת הרמב"ם והרא"ש כאחד: להותיר רווח פחות מכדי תשע אותיות בסוף פרשת "שמע" וכן בתחילת פרשת "והיה אם שמוע". לרמב"ם זהו אחד מהאופנים שצייר "פרשה סתומה"²⁵, ולרא"ש – כיוון שאין בתחילת או בסוף שורה רווח של תשע אותיות, פרשה זו לא נחשבת "פתוחה" אלא "סתומה", ואין הרווחים מצטרפים להגדיר הפרשה כ"פתוחה"²⁶. וכ"כ הגר"א בשם הסמ"ג²⁷.

המ"ב²⁸ הביא את שיטת הט"ז (וכתב שכ"כ הרמ"ע מפאנו ומשמע מהפמ"ג שהוא עצמו היה נוהג כך) והוסיף שהאחרונים הסכימו כרמ"א להכשיר בדיעבד כאשר הפרשה הרביעית פתוחה, ויש מהגדולים שכתבו לנהוג כך לכתחילה (משום שא"א לכתוב "סתומה" לכל הדעות, וא"כ עדיף כך כדי שלא להוציא לעז על הראשונים)²⁹, וסיים: "ונהרא נהרא ופשטיה". וכתבו אחרוני אשכנז³⁰ שהמנהג הנפוץ כיום לכתוב תפילין כשיטת הט"ז.

23 ד"ה וכתב מהר"י אבוהב.

24 אורח חיים סימן לב סעיף כו.

25 כמבואר לעיל.

26 יש להביא ראיה לדבריו שלא מצטרפים הרווחים להגדיר את הפרשה כ"פתוחה" מכך שבמקרה בו לא נותר רווח של תשע אותיות בסוף שורה, הרא"ש הצריך להשאיר רווח של תשע אותיות בתחילת השורה הבאה, ולא אמר שהרווח שנתר בסוף השורה הקודמת יצטרף לרווח המועט בתחילת השורה הבאה, ודלא כמ"ש הדרישה (יו"ד סימן ערה סעיף א) שמצטרפים.

27 ד"ה ולכן.

28 סימן לב ס"ק קסד.

29 המגן אברהם ס"ק מח כתב כך בשם לחם חמודות.

30 בית שלמה, יהודה יעלה אסאד, דעת קדושים ומקדש מעט, הביאם ביריעות שלמה א' טו, הערה 13. אמנם במאמר מרדכי סת"ם א' יא, כג כתב שכיום מנהג רוב האשכנזים לכתוב שלא כט"ז. ולכאורה מחלוקת במציאות, ואשר כתבו אני מביא. ושאלתי גם את הרב ברוך דנון, סופר סת"ם בקיא ומומחה, מה המציאות

בבאה"ל³¹ הביא שהגר"ז ערך שולחנו נגד הט"ז והגר"א, דלהרבה פוסקים אין מצטרפים הרווחים זה לזה להיחשב הפסק בין הפרשיות³², ואם כן אין הפסק כלל ביניהן, ומוטב לעשות כשו"ע ויהיה כשר עכ"פ לרמב"ם, וכן המאמר מרדכי³³ מפקפק האם יש צירוף להפסיק בין הפרשיות, וסיים שעכ"פ אין למנוע מהנוהג כט"ז לנהוג כך. כמותם גם היעב"ץ החמיר בזה בשו"ת מור וקציעה³⁴.

ואף בשו"ת יחוה דעת³⁵ החמיר, ולשיטתו נמצאת תקנתו של הט"ז קלקלתו לשיטת השו"ע, אשר לא יוצא בתפילין כאלו ידי חובה לשיטת מרן (כפי שיובא להלן שחלק על הרא"ש שכתב לצרף רווחים בסוף שורה ובתחילת שורה להפסיק בין פרשיות, וסובר שלא מצטרפים הרווחים ואין כאן הפסק פרשה), ושכ"כ המאירי ועוד ראשונים ואחרונים, ומסיק שלא יוצאים ידי חובה בתפילין שנכתבו כדעת הרמ"א והט"ז, והמניחן ומברך על כך, ברכתו לבטלה והוא בכלל 'קרקפתא דלא מנח תפילין' לדעת השו"ע.

אולם קשה, דאף אם לא יועיל לרא"ש תיקון הט"ז ודעימיה, מ"מ לא יזיק לרמב"ם, דוודאי לשיטתו עדיין תיחשב הפרשה "סתומה", דזה אחד מהאופנים של פרשה "סתומה" המפורשים בדבריו, ואם כן לא גרע ממ"ש השו"ע לעשות באופן שיועיל לרמב"ם ולא לרא"ש!³⁶ השאלה היא, האם יועיל הדבר לשיטת הרא"ש, האם המרווחים מצטרפים

שמכיר, וענה שנראה שבציבור החרדי רוב הסופרים האשכנזים כותבים כט"ז (בציבור הליטאי, רוב ככל הפוסקים מורים כמותו, למעט הרב שטרנבוך [תשובות והנהגות א, לט], ובציבור החסידי ישנם שמורים כט"ז וישנם שמורים לעשות כאגרות משה שמצא פיתרון המתאים לרמב"ם ולט"ז [ראו אגרות משה אורח חיים א, יב]), ובפוסקים בציבור הדתי לאומי (הרב דב ליאור, הרב יעקב אריאל ועוד) נראה שהמנהג הרווח שלא כט"ז.

31 סימן לב סעיף לו ד"ה לדעת הרמב"ם.

32 וחילק בין ס"ת לבין מזוזות, ואמנם ראה יש לדבריו מכך שהרמב"ם כתב אופני פרשה פתוחה וסתומה רק בהלכות ס"ת ולא כבר בהלכות תפילין המוקדמות יותר, אולם ביאורו בדברי הרמב"ם נלפק"ד העמסה בדעתו ואינו פשוט ולא נזכר לו רמז בדברי הרמב"ם, ונראה שהמתין מלכתוב ביאור פרשה "פתוחה" ו"סתומה" עד הלכות ס"ת ששם ביאר העניין וכתב כל הפרשות הפתוחות והסתומות בתורה, ועניינים נוספים השייכים דווקא לס"ת.

33 אורח חיים לב, לה.

34 מור וקציעה סימן לב.

35 חלק ד סימן ג.

36 ואע"פ שהפרשיות בתפילין של יד עומדות כל אחת בעמוד בפני עצמן, וא"כ מנלן דמצטרפים הרווחים בשני העמודים להיחשב הפסק (וכמ"ש לחלק בזה המור וקציעה סימן לב, בין רווחים באותו עמוד לבין רווחים בשני עמודים), נלפק"ד דאדרבא כל שכן דחישב הפסק, דכאן לא בעינן לצרף שתי אותיות זו לזו שייקראו יחד, אלא להפסיק בין הפרשיות, ואם כן כ"ש כאן שכשיש רווחים כאלו בשני עמודים דחשיב הפסק, שהמרחק כאן רב יותר והפרשיות מופסקות יותר מאשר שתי פרשיות הנמצאות זו מעל זו באותו עמוד.

להחשיב רווח של שלוש אותיות בין הפרשיות או שלא; האם גרעו שתיים ושתיים משלוש כאחת. ונראה שסוף סוף יש כאן רווח והפסקה בין הפרשיות, ודומה הדבר ל"פרשה סדורה" שהובא ברא"ש, וביאר הב"י³⁷ שנחשבת לסתומה, שהרווח בסוף השורה והרווח שבתחילת השורה יוצרים הפסק בין הפרשיות, וכשיטת הרמב"ם ב"סתומה".

וכן מוכח עוד ממ"ש בטור³⁸ בשם הרא"ש בנוגע למזוזה:

"ובהפסק שבין פרשת 'שמע' ל'והיה' נהגו לעשותה סתום, על כן טוב שלא להניח שלוש אותיות לא בסוף שיטה שמסיים בה 'שמע' ולא בראש שיטה שמתחיל בה 'והיה'. ואם עשאה פתוחה – כשרה".

ואף שהקשה הב"י³⁹:

"דכיון שאינו מניח ריוח כשיעור שלוש אותיות נמצא שאין כאן פרשה, ואנן ודאי שיעור ריוח פרשה בעינן בין זו לזו, ולא נחלקו אלא בצורתה אם פתוחה אם סתומה".

ועל קושיה זו התבססו האוסרים לכתוב כשיטת הט"ז, מ"מ התשובה נראית ברור שדעת הרא"ש והטור שסוף סוף יש כאן הפסק בין הפרשיות, וסוף שורה ותחילת שורה מצטרפים⁴⁰, ואם כן לשתי שיטות הראשונים בהגדרת "פרשה סתומה" – שיטת הרמב"ם ושיטת הרא"ש – שפיר דמי לעשות כמו שתיקן הט"ז.

ואף שהב"י נותר בתמיהה, מ"מ אין מחוייבים כל בני ספרד לפסוק על פי זה ולפסול תפילין העשויות כשיטת הט"ז ודעימיה, כיוון שלא העלה כן בפירוש על שולחנו שולחן מלכים, וכמה תמיהות יש בב"י על דברי הראשונים ובכל זאת פסק לבסוף כדבריהם, ולא שבקינן המפורש ברמב"ם וברא"ש מפני תמיהת הב"י, ועוד שניתן לצרף את שיטת העיטור שלכתחילה כל הפרשיות פתוחות, ואת שיטת המהרש"ל ברמב"ם, ולכל הפחות בדיעבד לא ייפסלו התפילין משום זה.

1. בירור שיטת הרא"ש

אמנם אם באנו עד הרא"ש⁴¹, לפק"ד נראית שיטת הרא"ש ששיעור הרווח בין פרשיות הינו כדי שלוש אותיות, ולא תשע, ואם כן יועיל התיקון רק אם יותיר עד כדי שתי אותיות בסוף

37 וכן משמע ברא"ש הלכות מזוזה סימן ה, וכמ"ש במעדני יו"ט אות ס.

38 יורה דעה סימן רפח סעיף יג.

39 שם ד"ה על כן.

40 ועיין באה"ל סימן לב סעיף לו ד"ה לדעת הרמב"ם.

41 ע"פ שמואל ב' טו, לב.

שורה ובתחילת שורה, כדי שלא תיחשב הפרשה "פתוחה" לשיטת הרא"ש. ויתדותיי תמכתי במ"ש הרא"ש⁴²:

"וטוב שלא יניח כשיעור שלוש אותיות בסוף השיטה וכן בראש השיטה, לקיים מה שאמר 'והאידינא נהוג עלמא בסתומות'".

ובדבריו בהלכות ס"ת⁴³ הביא את שיטת סידור הקדמונים ששיעור הרווח בין פרשיות הוא שלוש מילים של שלוש אותיות (והגדרת "פרשה פתוחה" היא רווח פנוי בסוף שורה), ולאחר מכן הביא את שיטת מסכת סופרים ששיעור הרווח הוא כדי לכתוב שם של שלוש אותיות (והגדרת "פרשה פתוחה" היא רווח פנוי בתחילת שורה). לאחר מכן הביא וצייד בשיטת הירושלמי, המגדיר "פרשה פתוחה" כאשר יש רווח פנוי בסוף שורה או בתחילה. אחרי הדברים האלה הביא את שיטת הרמב"ם ש"פרשה פתוחה" היינו פתוחה בסוף שורה, וחתם: "וכאשר כתבתי נראה עיקר, דהירושלמי הוא עיקר כנגד מסכת סופרים".

ולכאורה היה צריך לעמת את הירושלמי עם סידור הקדמונים – שכשיטתו כתב הרמב"ם, ולא עם מסכת סופרים, אלא נראה שהרא"ש תופס עיקר את שיטת מסכת סופרים ביחס לסידור הקדמונים (שמסכת סופרים ברייתא, ועדיפה מסידור מאוחר יותר), ובסוף דבריו עימת את הירושלמי, המגדיר "פרשה פתוחה" כל שנמצא פתח פתוח בתחילת או בסוף השורה, אל מול הרמב"ם, סידור הקדמונים ומסכת סופרים המגדירים זאת רק ע"פ תחילת השורה או סופה, וכוונתו שאפילו ביחס למסכת סופרים הירושלמי נחשב עיקר, וכ"ש ביחס לסידור הקדמונים והרמב"ם. וכ"כ הדרישה⁴⁴ בדעת הרא"ש, שדעתו שהשיעור הוא רווח של שלוש אותיות.

ואמנם ר' יעקב בן הרא"ש כתב בקיצור פסקי הרא"ש ובטור שדעת הרא"ש היא שהשיעור הוא כדי תשע אותיות בתחילת או בסוף השורה (וקשיא ממ"ש בטור סימן רפח סעיף יג), אולם מהיות טוב, ובפרט בעניין שכל כולו להרוויח אף את שיטת הרא"ש, עדיף להשאיר רווח מועט יותר של שתי אותיות מכאן ושתיים מכאן, וכדבריו בהלכות מזוזה.

אם כי לא אכחד שבכך ייווצר לכאורה ספק חדש, דהבית יוסף⁴⁵ כתב שנראה ברמב"ם שאם הפסיק בין פרשיות פחות מכדי תשע אותיות לא פסל, וביאר שאולי היינו דווקא אם שייר לכל הפחות שיעור תשע אותיות י' קטנות, אולם אם הפסיק בפחות מכך, פסול. ואם כן לדבריו יוצא שבשיעור הרחקה של שתי אותיות בסוף שורה ושתי אותיות בתחילת שורה

42 הל' מזוזה סוף סימן ה.

43 סימן יג.

44 יורה דעה סימן ערה סעיף א.

45 יורה דעה סימן ערה ד"ה ולענין.

יהיה פסול לרמב"ם. אך זה אינו, דהרמב"ם כתב בהגדרת "פרשה סתומה" שאם נותר בשורה פחות מכשיעור תשע אותיות ומילה אחת לתחילת הפרשה הבאה, יותיר מה שנשאר חלק וכן יותיר מעט בתחילת השורה הבאה ויתחיל שם את הפרשה, ולא הצריך שיעור כלשהו ל"מעט" זה. ובר מן דין, פשטות לשון הרמב"ם מורה שבכל אופן אף אם אין כשיעור תשע אותיות, לא פסול, ולא חילק בין קטון לגדול. וראיה נוספת יש שהרמב"ם לא פוסל בדיעבד כאשר הפסיק ברווח המועט מהשיעור ממה שכתב⁴⁶:

"אם טעה ברוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה, או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או שכתב כדרכו ולא הפסיק ברוח במקום הפרשה וכו' הרי זה פסול".

הרמב"ם מונה שלושה שינויים בעניין הפרשיות: היפוך סוג אחד של פרשיה לסוג אחר, הפסקת פרשיה היכן שאין הפסקה ואי הפסקה היכן שאמורה להיות. ומפורש בדבריו שכאשר לא הפסיק בין פרשיות פסל דווקא היכן שכתב כדרכו (ככתיבה רגילה המתאימה לאמצע פרשה) ולא הניח רווח כלל, אולם כל עוד הניח רווח בין הפרשיות, אף שאינו כשיעור שכתב, לא פסל.

ז. תפילין שיש ספק כאיזו שיטה נכתבו

כל האמור לעיל הינו בתפילין שוודאי נכתבו כשיטת הט"ז. אולם בנידון שלנו, החייל המבקש להניח את התפילין בבית הכנסת לא יודע באיזו שיטה נכתבו⁴⁷. בירור עם ענף הלכה ברבנות הצבאית העלה שרוב גדול של התפילין שסופקו מהרבנות הצבאית לבסיסים נכתבו כמנהג הספרדים וכשרות לכולי עלמא, וכיום – כל התפילין שרוכשת הרבנות הצבאית הינו כשיטת השו"ע.

והואיל ואתינן להכי, נראה שגם חייל שנוהג בכל הליכותיו כפסקי הגר"ע יוסף יכול להניח תפילין המצויות בבית הכנסת היחידתי, דספק ספיקא הוא: ספק נכתבו כשיטת הט"ז ספק נכתבו כשיטת השו"ע, ואם תמצי לומר כשיטת הט"ז, ספק הלכה כפוסלים ספק כמכשירים. והנידון דידן עדיף מספק ספיקא רגיל, דאין הספק במציאות ספק שקול אלא רוב גדול של תפילין אלו נכתבו כשיטת השו"ע. ונראה שיכול אף לברך על תפילין אלו, ובפרט שהספקות הינן במצווה ולא בברכה, שכיוון שהוכרעה ההלכה על פי הס"ס לגבי מצוות התפילין שתפילין אלו כשרות, אף לגבי הברכה ניתן לסמוך על כך ולברך עליהן⁴⁸. ושוב ראיתי זה

46 הלכות ס"ת פרק ח הלכה ג.

47 ביררתי עם רע"ן הלכה ברבנות הצבאית ואמר שאין להוכיח את שיטת כתיבת הפרשיות מצורת האות ש' הנכתבת על תפילין של רא"ש.

48 וכמ"ש בספר עין יצחק (חלק ב כללי ספק ברכות, יד) שכשיש ס"ס במצווה ולא בברכה, אין אומרים סב"ל

חדש מקרוב בא, מאמר מרדכי סת"ם⁴⁹ שכתב שכיום מנהג רוב האשכנזים כשו"ע⁵⁰ ולכן ספרדי הרוצה להניח תפילין ואינו יודע כאיזו שיטה נכתבו, יכול להניחן בברכה, ובשעת דחק גדול או הפסד מרובה אפשר להקל להניח בברכה אף כשיודע שנכתבו כשיטת הט"ז.

ח. סיכום

במאמר הבאנו את מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בהגדרת "פרשה סתומה" ו"פתוחה" ואת המורכבות שיש בפרשיות התפילין, שפרשת 'והיה אם שמוע' צריכה להיות סתומה (כרמב"ם ורא"ש ודלא כעיסור), והנה אם תיסתם כשיטת הרמב"ם (ותחיל באמצע שורה), תיפתח לשיטת הרא"ש, ואם תיסתם כשיטת הרא"ש (שיעשה הפרדת שורה), תיפתח לרמב"ם.

השו"ע הכריע לנהוג בכך כמו הרמב"ם, אף שאין זה לשיטת הרא"ש, וכתב שאם שינה ופתח הסתומה ולהיפך, פסל. הרמ"א כתב להכשיר אף אם פתח את פרשת 'והיה אם שמוע'.

הט"ז הציע פתרון הנותן מענה לשתי השיטות וכוללן יחד: לעשות רווח מועט בסוף השורה החותמת את 'שמע' וכן בתחילת השורה הפותחת את 'והיה אם שמוע', ובצירוף שני הרווחים יהיה הפסק של תשע אותיות כדין פרשה סתומה. וכ"כ הגר"א ועוד. וכן כותבים רוב סופרי הסת"ם האשכנזים.

כמה אחרונים (מור וקציעה, שו"ע הרב, מאמר מרדכי, יחזה דעת ועוד) חלקו על שיטת הט"ז, וסוברים כקושיית הב"י שאין הרווחים מצטרפים ליצור הפסק בין הפרשיות, כך שאין ביניהן הפסק כלל.

אולם הצעת הט"ז עולה בקנה אחד הן עם הרמב"ם והן עם הרא"ש (ועמו הטור), שמוכח שסוברים שהרווחים מצטרפים זה לזה להפסיק הפרשיות, ויש לצרף אליהם את שיטת העיסור הסובר ש'והיה אם שמוע' לכתחילה פתוחה ואת המהרש"ל הסובר ברמב"ם שאם פתח פרשת 'והיה' הסתומה לא פסל, וכמו הדין והטעם בכהאי גוונא במזוזה. ואם כן יש להכשיר תפילין שנכתבו כשיטת הט"ז, אולם יש להעיר ששיטת הרא"ש היא שרווח בתחילת וסוף שורה הוא כדי כתיבת שלוש אותיות, ואם כן יש להשאיר בכל רווח פחות משיעור זה. בנוגע לשאלה הנידונה, בדבר תפילין המונחות בבית כנסת צבאי ואין ידוע כאיזו שיטה נכתבו, כשר הדבר להניח התפילין על ידי כל חייל, כיוון שעל פי רוב תפילין אלו נכתבות כשיטת השו"ע, ואם כן אף חיילים הנוהגים כשיטת הגר"ע יוסף בכל דבריהם נראה שיכולים להניחן בכהאי גוונא ואף לברך עליהן.

ומברכים.

49 חלק א פרק יא סעיפים כג-כד.

50 ראה לעיל הערה 30.